מדרש אגדה — ראה

ראה אנכי וגו' את הברכה וגו'. אמרה כסדר אם בחקותי תלכו אשר תשמעון אל מצות ה' אלהיכם. והקללות שנאמרו לשם יבואו עליכם אם לא תשמעו אל מצות ה' אלהיכם, ותלכו אחרי אלהים אחרים, שאותן הקללות לא נאמרו אלא על דור עובדי עבודה זרה: ונתתה את הברכה על הר גריזים. כשם האמור להלן אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים (דברים כז יב): ואת הקללה על הר עיבל. שנאמר ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל (שם שם יג): הלא המה בעבר הירדן. סימן נתן להם משה רבינו על שני הרים הללו כדי שידעו באיזה מקום הם עומדים שהם סמוכים למערבות הירדן:

אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם. אחר שאתם רואים שלא יוכלו אלהיהם להציל עצמם מידכם, אתם יודעים שאין בהם ממש להציל את עובדיהם: את אלהיהם. אלהיהם על ההרים הרמים ולא ההרים אלהיהם שאם היו עובדים לו לא היה נאסר: ופסילי אלהיהם תגדעון. אלו חליפי אשרה שחייבים כל ישראל לגדע: ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. שאם אותו מקום יקרא על שם ע"ז אתם צריכים להחליף לו שם אחר חוץ לאותו השם שלא תזכרו עוד ע"ז כמו שנאמר ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם (במדבר לב לח): לא תעשון כן לה' אלהיכם: מכל שבטיכם. מכאן שירושלם לא נחלקה לשבטים, שכל השבטים היה להם חלק בה: ובאת שמה. והבאתם שמה. בזמן שהוא בא לרגל צריך להביא את נדרו, ואם לא הביא נדרו עובר מיד בעשה: עולותיכם וזבחיכם. עולותיכם אלו עולות ראייה, שנאמר ולא יראו פני ריקם (שמות כג טו): וזבחיכם. אלו שלמי חגיגה: מעשרותיכם. אלו מעשר בקר וצאן ומעשר שני של דגן ותירוש ויצהר: ואת תרומת ידכם. אלו ביכורים. נדריכם ונדבותיכם שיהיו כל נדרים ונדבות הקדש. ומה בין נדר לנדבה, נדר האומר הרי עלי עולה, לפיכך נדר חייב באחריותה אם נגנבה או מתה או אבדה נדבה מתה או נגנבה אינו חייב באחריותה, וכל היכא דאיתא כי גזא דרחמנא איתא: ובכורות בקרבם. בכורות ותמימים שהיו לכהנים: לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום. אמר להם משה כשאתם נכנסים לארץ לא יאסרו עליכם הבמות מלהקריב עליהם כשם שאסורות היום, כמו שנאמר איש איש [מבית ישראל] אשר ישחט וגו' ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו' (ויקרא יז ג ד), אחר שתכנסו לארץ תוכלו לעשות איש הישר בעיניו כל זמן שיהיו מותרות לכם הבמות: כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלם, שבשעה שיהיה המשכן בשילה יאסרו הבמות בירושלם לעולם. וכן מאחר שנאסרו משילה ולמה היו צריכים לאסור מירושלם, כדי ליתן היתר לבמות בין שילה למקדש, מכאן אמרו באו ישראל לגלגל הותרו הבמות, באו לירושלם ובנו בית המקדש נאסרו עליהם הבמות, ושוב לא היה להם היתר לעולם ובמה לא היתה צריכה להם, אלא אדם אומר מישראל בונה במה לעצמו ובתוך ביתו ומקריב עליה לעצמו עולתו: השמר לך פן תעלה עולותיך. אין אתה רשאי לעשות לאחר שיבנה, אבל יכול לעשות מזבח כמו שעשה אליהו בהר הכרמל, ומנין למד אליהו לעשות כן בהר הכרמל, ממה שאמר לו הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך (בראשית לה יא), עתיד לצאת מבנימין בן שיעשה בקהל גוים שיבנה מזבח באיסור הבמות ואני מקבלו, ואליהו משבט בנימין היה, שכן כתיב בספר יחוסין בשבט בנימן (ערשיה) [ויערשיה] ואליה וזכרי בני ירוחם (דה"א ח' כז). ערשיה שעשה שהקב"ה מרעיש את העולם על ישראל זוכר ברית אבות והקב"ה מרחם עליהם ולכך נאמר (ואליהו) אשר היה דבר ה' אליו [לאמר] ישראל יהיה שמך (מ"א יח לא), באותה שעה ששם לו הקב"ה זה השם ואמר לו גוי וקהל גוים: רק בכל אות נפך תזבח וגו'. בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר, שאם נפל מום במוקדשין שהוא רשאי לאכלו בכל מקום: תזבח. ולא גיזה: ואכלת. ולא חלב. ומצינו למדים שלבהמות פסולי המוקדשין והתיר הבשר לאכלו בחולין: הטמא והטהור. יחדיו שניהם לאכול בקערה אחת ואינן נמנעים, שאין הפסולים צריכים לשמור מטומאה, כשם שאין צריכים לשמור צבי ואיל שאין מקריבין למזבח: רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים. מה המים מכשירים את הזרעים לקבל טומאה, כך הדם מכשיר את הבשר לאכילה, ודם הנשפך כמים מכשיר, אבל דם של קדשים שאינו נשפך אינו מכשיר: לא תוכל. יכול אתה אוכל בביתך אינך רשאי כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו לפנים מן החומה, אבל הבכורות נאכלים לכהנים ככל בשר שנאכל לישראל לעבדיהם ולאמהותיהם: ואמרת אוכלה בשר כי תאוה נפשך. מכאן ואילך הותר להם בשר לאכול: כי תאוה נפשך. מכאן שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון: וזבחת מבקרך. ולא כל בקרך. מצאנך. ולא כל צאנך. מכאן אדם חומל על בהמתו שלא לכלותם, [שנאמר] ידוע תדע פני צאנך (משלי כז כג): כאשר צויתיך. מלמד שנצטוה [משה] על הוושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה: כי הדם הוא הנפש. על הדם הוא הנפש בכרת ועל המצות כולן באזהרה: ולא תאכל הנפש עם הבשר. זה אבר מן החי: לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך. והלא הדברים קל וחומר ומה דם שנפשו של אדם קצה מלאכלו, מטיבין לו ולבניו אחריו, שאר עבירות שנפשו של אדם חומדתן, כגון עריות וגזל וגניבה על אחת כמה וכמה, שאם הוא שומר נפשו מהם שלא לעשותם, כמה הוא שכרו: ועשית עולותיך הבשר והדם. אם אין בשר אין דם: ודם זבחיך ישפך על מזבח. וכלל על בכור ומעשר ופסח הכתוב מדבר שהם נתונים במתנה אחת כנגד היסוד, שכך נאמר ישפך, בשפיכה אחת, לכך הקישם לעולה, מה עולה טעונים יסוד, דכתיב אל יסוד המזבח (שמות כט יב), אף אלו טעונים יסוד: והבשר תאכל. אין רשות לאכול עד שיזרוק את הדם: איכה יעבדו הגוים האלה. מענין שעובדין לאלהיהם:

לא תוסף עליו. על העבודות שצויתיך ולא תגרע ממנו: ובא האות והמופת. שהקב"ה עושה אות ומופת לע"ז, כגון חנניה בן עזור שבתחלה היה נביא אמת וחזר מאחרי ה', ואומר הנביא השב מאחרי ה', אל תאמן בו, שאין אות ומופת אלא בשם הקב"ה, ואם תאמר שהקב"ה היה יודע מה עתיד לעשות, למה היה עושה אות ומופת בשבילו לא עשהו הקב"ה אלא כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם וגו': ד"א חיפש הקב"ה אחר עובדי ע"ז דאפילו יראים בכשפים או במעשה שדים עושים אות ומופת לא ישמע להם שאין בהם ממש: יומת. בחנק: כי יסיתך אחיך בן אמך. לפי שאחיו מאביו יש לומר שלדעת כן הוא [עושה], כדי שיירש חלקו, לפיכך לא תשמע לו, אלא אפילו אחיך מן האם שתחשוב בלבך שזה אינו אומר לך בשביל ירושתך שאם בן מן האם אינו יורשך ואינו אומר אלא דבר שתקנה לא תשמע לו: מאלהי העמים אשר סביבותיכם הקרובים אליך או הרחוקים ממך. ואם ע"ז פלונית כך היא אוכלת, וכך היא שותה, וכך מדיינה וכך מסיבה, וכך יושבת ומוכחת, והוא משבח לך ע"ז רחוקה, או אתה אמור לו מן הקרובות שאתה מכיר אתה ידוע בהנך של רחוקות, שכשם שאין בקרובות ממש, כך אין ברחוקות ממש: ולא תחוס עינך עליו. מכאן שהיו טוענין למסית: כי תשמע באחת עריך. עיר אחת נעשית נדחת, שנאמר אחת, אבל שתי עיירות לא מהני קרחה של ארץ ישראל: מקרבך. ולא מן הכפר: ודרשת וחקרת. מכאן שהיו בודקין עדי נפשות בדרישה וחקירה: ואת כל שללה תקבץ. ולא שלל שמים שאם היו קדושים לא היו נשרפים ונכסי צדיקים אבודים:

בנים אתם לה' אלהיכם. ינהוג בהם מנהג בנים אם לא תעבדו ע"ז: לא תתגודדו. כמו שנאמר ויתגודדו כמשפטם וגו' (מ"א יח כח): ד"א לא תתגודדו. כלומר אל תעשו המצות אגודות, כמו שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה (עמוס ט ו): ולא תשימו קרחה. נאמר כאן קרחה, ונאמר להלן קרחה (ויקרא כא ה), מה להלן

על מת, אף כאן על מת, ומה להלן עשה הראש כבין העינים, אף כאן עשה הראש כבין העינים: כי עם קדוש אתה. הקב"ה קידש אתכם לשמו ובכם בחר מכל העמם, לכ אל תעשו כמעשה העמים: לא תאכל כל תועבה. לא תאכל כל מה שתיעבתי לך: זאת הבהמה. ומפרש החיה, מכאן שהחיה נקראת בהמה: שור שה כשבים ושה עזים. איל צבי ויחמור. גלוי וידוע לפניו שהבהמות הטהורות מועטות, לכך פרט להם הכתוב, גלוי וידוע לפניו שעופות טמאים מועטים, לכך פרט להם הכתוב, מכאן למדנו שלא ישנה אדם לתלמידו אלא דרך קצרה: השסועה. בריה בפני עצמה היא ויש לה שני גבין ושני שדרות: והראה ואת האיה והדיה למינה. תמן כתיב [ואת הדאה ואת האיה] למינה (ויקרא יא יד), והכא כתיב האיה למינה, מכאן שהאיה והדיה אחת היא, ומצינו למדים כ"ד עופות טמאים, כ' שמפרש אותם, וד' הבאים מן למינם למינהו: והקאת ואת הרחמה ואת השלך. ולמה נקרא שמו שלך ששולה דגים מן הים: והחסידה והאנפה למינה. ולמה נקרא שמה חסידה שעושה הרבה חסידות עם חברותיה: והדוכיפת. הודו כפות: והעטלף. שאינו יוצא אלא בעלטה: וכל שרץ העוף טמא הוא. על חגבים טמאים וצרעה וכיוצא בהם הכתוב מדבר: לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך. זה גר תושב שהוא כופר בע"ז אבל נתגייר, לגר בנתינה וגם במכירה, דכתיב לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי. וכן לגוי בנתינה ובמכירה שנאמר תתננה ואכלה או מכור לנכרי: לא תבשל גדי בחלב אמו. שלשה פעמים כתיב לא תבשל גדי בתורה כנגד עופות וחיות ובהמות, שכשם שאסורים באכילה, כך אסורים בישול, שלכך הוציאו הכתוב בלשון בישול לא תבשל: עשר תעשר. הזהר לעשר שלא תבשל הגדיים בחלב אמותיהן זו מכת השתון שמבשל הזרע: ד"א עשר תעשר. בשני מעשרות הכתוב מדבר, מעשר ראשון ללוי, ומעשר שני היה קדש, ועליו נאמר כל הפרשה: היוצא השדה שנה שנה. כל שנה ושנה חייב להוציא מעשר שני, אבל השלישית מעשר ראשון ומעשר עני, לכך נאמר שנה שנה, לפי ששתי שנים זו אחר זו מעשר מן המעשר מענין אחד, אבל בשנה השלישית לא היה נוטל מעשר אלא מעשר עני: וצרת הכסף בידך. דבר שיש עליו צורה, שאין מעשר שני מתחלל על אסימון: ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך. כלל, בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט, ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר שהוא ולד ולדות הארץ ארץ, אף אין לי אלא ולדות הארץ: מקצה שלש שנים. שנה שלישית של שלש שנים מצוה וכך ששית וחמישית ורביעית שאינו רשאי שלא ליתן מעשר אלא עד שנה שלישית או ששית, ואותה שנה היה מבער כל מעשרותיו ונותנן לבעליהן: ובא הלוי. נוטל מעשר ראשון: והגר והיתום והאלמנה. נוטלין מעשר שני:

מקץ שבע שנים. זו שנה שביעית שעושה שמטה שאינו לא זורע ולא קוצר ומניח כל שדותיו וכרמיו הפקר: וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו. ועוד היה שם שמטת כספים. שאם היה חוב לו שבשמטה צרך לומר משמט אני ואם אמר הלוה אף על פי כן אני רוצה הלואתך: כי ברך יברכך ה'. די מחסורו אשר יחסר לו. זו אכילה ושתייה ולינה ולווייה: ד"א די מחסורו. צריך להאכיל לעני ולהשקותו ושילין אותו בביתו וללוות אותו, ואם אינו יכול ללכת ברגליו, צריך ליתן לו בהמה לרכוב עליה: נתון תתן לו. אפילו מאה פעמים: כי בגלל. גלגל הוא שחוזר בעולם, שאתה חושב בלבך שלא תבוא למדה הזו, ואם לא תבא אתה ושמא בנך יבוא, או בן בנך. לכך צרך שיעשה הוא לאחרים כל זמן שיש בידו, כדי שיעשו אחרים עליו אם יצטרך הוא או בניו: כי ימכר לך אחיך העברי וגו'. זה הנמכר בגניבתו שבית דן מכרוהו. כי תקנה עבד עברי (שמות כא ב), זה המוכר עצמו: או העבריה. שאביה מכר אותה, שנאמר וכי ימכור איש את בתו לאמה (שם שם ז): ועבדך שש שנים. כשם שעבד עברי יוצא בשש שנים יתירה עליו אמה העבריה שהיא יוצאה בסימנים: הענק תעניק. לפי שנתברך הבית בשבילו תן לו: כי טוב לו עמך. עמך יהא כשתלך מקום לאכול עמך יהא, כשתשב לשתות וגם מן הלחם אשר אתה אוכל תאכלנו, ועל מטה טובה תשכיבנו, ואם יש לך אשה טובה ולו אין אשה אדונו ימסור לו שפחה כנענית: ונתת באזנו ובדלת. אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה נה), והלך זה לקבוע לו אדון לעצמו תרצע, ובפני עדים, ואיזה עדים היו, המשקוף ושתי המזוזות, אמר הקב"ה הם עידי שהצלתי אתכם ממצרים כשמתו בכוריהם וראשיהם, שנאמר ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח ה' (עליכם) [על הפתח] (שמות כב יג), לפיכך תנקב אותו אוזן לפני העדים, ויהיה עבד עולם עד היובל עד שיקראו וקראתם דרור בארץ (ויקרא נה י): כל הבכור. בבכור פטר רחם הכתוב מדבר: תקדיש לה' אלהיך. שלא יקדיש דבר שאינו יכול לעלות לא עולה ולא שום זבח: תקדיש. שהוא צריך לנהוג בו מנהג הקדש: ד"א תקדיש. זה הקדש של עלוי: לני ה' אלהיך תאכלנו. לכהן הוא מזהיר:

שמור את חדש האביב. שיהא עומר בחדש בלא זמנו שאם לא היו הם רואים באדר שלא יבוא עומר חדש על זמנו היו הם מעברים את השנה, ולכך אין מעברים אלא אדר שבאותו חדש יכול אתה להכיר אם יבוא אביב שתקופת ניסן תהא נופלת קודם הקרבת העומר: וזבחת פסח. מן הצאן וחגיגת ארבעה עשר מן הבקר: כי בחפזון. זה חפזון דמצרים, שנאמר ותחזק מצרים על העם וגו' (שמות יב לג), ועל דבר זה לא יכלו להחמיץ לחמם אלא לקחו בציקם טרם יחמץ: למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך הימים, כל ימי חייך הלילות: ד"א ימי חייך העולם הזה. כל ימי חייך, כל לרבות ולהביא את ימות המשיח: ולא יראה לך שאור. שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה: בבוא השמש מועד צאתך ממצרים. אותה שעה: ובשלת ואכלת. ואין בישול אלא צלי אש, שנאמר ויבשלו (את) הפסח באש כמשפט (דה"ב לה יג): ופנית בבקר. זה בקר ט"ז שהוא חול ואותה שעה אתה רשאי. והלכת לאהלך: ששת ימים תאכל מצות. ו' מן החדש וז' מן הישן: שבעה שבועות תספר לך. מצוה לממני יומי ומצוה לממני שבועי: מהחל חרמש בקמה. ליל ט"ז קוצרין את העומר ובאותה שעה לספור: בקמה. בקומה צריך לברך ולא בישיבה: מסת נדבת. מכאן שאין מביאין חגיגה אלא מי החולין, כמה דתימא וישם המלך אחשורוש מס על הארץ (אסתר י א): ושמחת לפני ה' אלהיך. לי יש ד' בני בית, לוי גר יתום ואלמנה, לך יש ד' בני בית, בן ובת עבד ואמה, אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך: חג הסכות. מלמד שעושין סוכה בחולו של מועד: תעשה לך. ולא מן העשוי: לך. להוציא את גזולה אלא משלך תהא: באספך מגרנך. בפסולת גרן הכתוב מדבר: מגרנך. ולא כל גרנך: מיקבך. ולא כך יקבך: מכאן אתה למד שאין עושין סוכה אלא בדבר שגידולו מן הארץ ומדבר שאינו מקבל טומאה, וכן בעזרא אומר צאו (ההרה) [ההר] והביאו עלי זית ועלי עץ שמן [וגו'] לעשות סוכות (נחמי' ח' ט"ו): והיית אך שמח. מהו אך, שאין בעולם הזה שמחה שלימה שבניו מצערין אותו על השלחן: מפני מה לא נאמר בפסח שמחה, ובעצרת כתיב שמחה אחת דכתיב ושמחת לפני ה' אלהיך (פסוק יא) ובחג כתיב שלשה שמחות, דכתיב ושמחת בחגך (פסוק יד), והיית אך שמח. לפי ששנינו בארבעה פרקים בשנה העולם נידון, בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן, ובראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו ככבני מרון, שנאמר היוצר יחד לבם וגו' (תהלים לג טו), ובחג נידונים על המים, כי זמן פסח הוא חסרון ועדיין יש לעשות, לכך אין כתיב בו שמחה, אבל בעצרת עבר דין אחד, לכך נאמר בו שמחה אחת, בחג שכבר עברו שלשה דינים פסח ועצרת וראש השנה, לכך נאמר בו שלשה שמחות: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך. הזכרים חייבים ולא הנקבות, לכך נאמר כל זכורך: בחג המצות. ולמה נזכרו שלשה מועדים הללו, למאחר נדרו שאינו עובר עד שיעברו עליו שלשה רגלים: ולא יראה את פני ה' ריקם. זו עולת ראייה שחייב כל אחד ואחד להביא: איש כמתנת ידו. בבעל עושר הכתוב מדבר אם יש לו אוכלים רבים יביא שלמים: